

Współpraca dorosłych na rzecz optymalnej opieki nad dzieckiem do lat 6. Wyzwania i dobre praktyki

Dr hab. Grażyna Gajewska, prof. UZ – pedagog

W wypowiedzi przedstawione zostaną skrótowo cechy i funkcje opieki, wymagania wobec opiekunów jako wyznaczników współpracy na rzecz optymalizacji opieki nad dziećmi do lat 6. Wskazane będą także wybrane wyzwania, które z nich wynikają dla współczesnej praktyki.

Opieka nad dzieckiem warunkuje jego przeżycie, rozwój, wychowanie i edukację. Wymaga więc szczególnej dbałości dorosłych o jej jakość.

Małe dziecko jest całkowicie lub w bardzo dużym stopniu zależne od tego, jacy będą jego opiekunowie i stworzona przez nich dla niego przestrzeń życia. Dlatego to od nich trzeba wymagać, żeby optymalnie realizowali działania włączające się w zaspokajanie potrzeb dziecka, kiedy ono nie może lub nie potrafi samodzielnie tego robić, przejmowali odpowiedzialność za to, czy i jak włączają się w ten proces, zachowali ciągłość i względną trwałość działalności opiekuńczej, bezinteresowność, tworzyli układ czynnościowy o dużym nasyceniu emocjonalnym, nawiązali wzajemną i stałą relację z podopiecznym (Gajewska, 2020). Jeżeli to tylko będzie możliwe, powinny być zrealizowane jej funkcje: homeostatyczna (czyli ciągle doprowadzanie do osiągnięcia optymalnego stanu zaspokojenia potrzeb w opiece, równowagi biopsychicznej), egzystencjalna (ureczywistniająca wartości życia podopiecznego), regulacyjna (rozbudzanie i regulowanie potrzeb oraz granic, norm i sposobów ich zaspokajania), usamodzielniająca i socjalizacyjna, które pozwalają w odpowiednim czasie zakończyć opiekę i pozwolić wchodzącemu w dorosłość dziecku na samodzielne życie.

Opieka nie może być ani niedostateczna ani nadmierna. Obecnie przy coraz częściej przyjmowanych nadopiecznych postawach dorosłych wobec dzieci stanowi to wyzwanie. Obok niego zbyt często dorośli tworzą sytuacje braku opieki.

Spośród otaczających dziecko dorosłych najważniejszymi są rodzice. Jest jednak czasami tak, że nie są oni w stanie zapewnić dziecku opieki, czy optymalnej i dobrej opieki. Zrzekają się więc praw do niej, bywa, że sąd im je odbiera lub ogranicza. Potrzebują oni wtedy wsparcia, pomocy, żeby odzyskać zdolności, umiejętności, kompetencje, wiedzę i warunki do jej sprawowania lub życia w nowej sytuacji. Ważną rolę mogą wtedy

GRAŻYNA GAJEWSKA

- pedagog, dr hab. nauk społecznych, profesor Uniwersytetu Zielonogórskiego, Instytutu Pedagogiki, kierownik Zakładu Pedagogiki Opiekuńczej i Rodziny. Specjalista z zakresu opieki, wsparcia, pomocy i wychowania oraz kształcenia pedagogów i nauczycieli.

pełnić inni opiekunowie / instytucje interwencyjne, np.: domy samotnej matki, ośrodki interwencji kryzysowej.

W opiece nad dzieckiem do lat 6 wyróżnić należy kilka ważnych etapów, które pozwalają rozważać, co to znaczy optymalne jej realizowanie: czas opieki przed porodem, okołoporodowy, po porodzie oraz ten, gdy opieka staje się dzielona z innymi dorosłymi w obrębie różnych środowisk życia, tj.: rodzinnych i pozarodzinnych, formalnych i nieformalnych. Warto podkreślić, że obecnie pozarodzinna opieka nad dzieckiem do lat 6 organizowana jest w różnych systemach (instytucjach rządowych i pozarządowych): do lat 3 w pomocy społecznej, a później oświatowym od wieku przedszkolnego. Tylko współpraca różnych dorosłych, niezależnie od ich ulokowania w systemie, którzy wszyscy powinni mieć i skutecznie realizować jeden cel – dobro dziecka i opiekę nad nim, gwarantuje jak najlepsze rezultaty i jest obecnie wpisana jako zadanie w niemal każdej instytucji edukacyjnej i pomocy społecznej.

Czy jest możliwe jednoznaczne określenie „optymalnej opieki”, biorąc pod uwagę jej specyficzne cechy, funkcje i sposoby rozumienia wszystkich osób biorących w niej udział oraz kontekst zarówno indywidualny (indywidualne cechy dziecka), społeczny czy sytuacyjny (rodzinny, instytucjonalny), uwzględniając subiektywną ocenę każdego opiekuna? Bywa to jak się okazuje trudne. Może bowiem być tak, że opiekun ma inne możliwości realizowania opieki, inną jej „wizję”, czy rozumienie tego, co jest optymalne dla dziecka. Idealną sytuacją jest, gdy wszyscy dorośli są podobnego zdania. Jednak często, i to bardzo, różnią się w wiedzy, odczuciach i działaniach oraz wizji optymalnych warunków, w których opieka ma być sprawowana. Warto jednak, planując współpracę, wychodzić z założenia, że w danej sytuacji rodzic wykonuje swoje zadania tak, jak najlepiej potrafi. Jest to konsekwencją tego, że jest jaki jest, żyje

aktualnie w jakiejś przestrzeni, identyfikuje po swojemu potrzeby dziecka i angażuje się w ich zaspokojenie, a także może liczyć lub nie na różne osoby znaczące dla dziecka.

Współpraca dorosłych na rzecz optymalnej opieki może być rozpatrywana i realizowana w systemie wewnątrzrodzinnym oraz z osobami, instytucjami, opiekunami spoza rodziny dziecka, czyli w systemie pozarodzinnym.

Proces opieki trwa cały czas i nie jest tak, że można go przerwać, odłożyć. Gdy tak się dzieje, odpowiedzialność prawna zobowiązuje społeczeństwo do wyznaczenia innego opiekuna prawnego. To jedna z cech konstytutywnych odróżniających opiekę od wychowania, pomocy czy wsparcia. Wyznacza ona jednocześnie konieczność optymalnego dzielenia się sprawowaniem opieki przez wszystkich opiekunów prawnych: rodziców, opiekunów zastępczych oraz osób przejmujących ją na określony czas, np.: w żłobku, przedszkolu, przez nianię.

Gdy opiekę realizuje wielu opiekunów, wyzwaniem dla ich współpracy może być różne jej rozumienie. Dla jednych oznacza ona jedynie zapewnienie dachu nad głową, karmienie, odprowadzanie do żłobka z nadzieją, że to instytucja powinna zaopiekować się dzieckiem. Dla innych oczywiste jest, że to nie wystarczy, niezbędna jest relacja z dzieckiem i jej jakość, miłość, bezinteresowność, „czytanie aktualnych oczekiwań dziecka” itp.

We współdziałaniu różnych opiekunów ważna jest równowaga czasowa udziału w opiece, wzajemne uzupełnianie się, wzmacnianie, stawianie granic, zrozumienie oczekiwań, możliwości i celów.

Niebezpieczne jest przerzucanie odpowiedzialności za opiekę nad dzieckiem, wycofywanie się z podejmowanych zadań, wysiłku, brak bezpieczeństwa, akceptacji, pozytywnych relacji, miłości.

Opieka jest działaniem niezmiernie zobowiązującym. Dlatego zarówno rodzice, jak również

miłość, cierpliwość, akceptację, zaangażowanie w urzeczywistnianiu wartości opieki i wychowania, uznanie praw podopiecznego oraz, co może powinno być na pierwszym miejscu, dobroć i kulturę osobistą.

Opieka nad małym dzieckiem jest bardzo angażująca dla opiekuna. Powinien on dbać o zapas sił własnych, o odpoczynek, dystans do pojawiających się licznych zadań i trudności. Warto także, żeby chciał i umiał poprosić o pomoc innych dorosłych, gdy brakuje mu rozwiązań zaistniałej sytuacji.

Rozumienie, na czym polega współpraca, jest obecnie także różne. Dla jednych jest to przeprowadzenie dziecka do przedszkola z informacją „zróbcie z nim coś, bo ja już nie mogę” i odejście w swój świat, spóźnianie się po dziecko, dla drugiego bardzo szerokie włączanie się do dzielenia zadań rodzinnych i pozarodzinnych. Powstaje więc pytanie: czy to, co nazywamy współpracą, nią jest? W wielu przypadkach, niestety, nawet nie ma stałych kontaktów.

Kolejnym wyzwaniem społecznym jest zrzekanie się opieki nad dzieckiem z niepełnosprawnością, przewlekłe chorem, odsuwanie się od dzieci przy rekonstrukcji rodziny, niedobory opieki w długo trwających sytuacjach związanych z rozwodem rodziców itp.

W systemach rodzinnych w opiece wyzwaniem są sytuacje braku opieki opiekunów prawnych i przerzucanie jej na niepeł-

noletnie rodzeństwo, dziadków lub dalszych krewnych. Może wtedy dochodzić do obarczenia ich opieką, która wykracza poza ich możliwości. Z drugiej strony są to nieocenione w opiece naturalne, bezinteresowne zasoby pozytywnego wsparcia.

Czas pandemii mocno przyczynił się do „wypalenia rodzicielskiego”, ale także „wypalenia opiekuńczego” profesjonalistów. Wszyscy muszą poradzić sobie z taką sytuacją.

Trzeba także podkreślić, że dochodzenie do optymalnej współpracy w opiece różnych opiekunów nad dzieckiem do lat 6 jest procesem, jej budowanie zależne jest od udziału i zaangażowania wszystkich stron. Wyzwaniem jest nie tylko współpraca wewnątrzrodzinna, na której w mniejszym stopniu koncentruje się uwagę społeczną w państwie pomocowym, ale także ta zewnątrzrodzinna, która składa się z wielu elementów. Wskazywanie „dobrych praktyk”, pozytywnego rodzicielstwa, optymalnej współpracy jest ważniejsze niż nieustanne skupianie się na nieprawidłowościach w sprawowaniu opieki.

Nie da się w wielu sytuacjach oddzielić opieki od wychowania, a to wskazuje na optymalizację także tego, jednak odmiennego i niezmiernie ważnego ludzkiego rodzaju działania. Łączenie go z opieką i edukacją stanowi kolejne aktualne wyzwanie indywidualne i społeczne.

Aktywni Obywatele Fundusz Regionalny

PRAWO DO ŻYCIA W ŚWIECIE BEZ PRZEMOCY

31.12.2021-30.09.2023

Lider projektu:

TERENOWY KOMITET OCHRONY PRAW DZIECKA
W ZIELONEJ GÓRZE

Partnerzy projektu:

Kwota dofinansowania: 83 319,53 EURO, nr wniosku: K1d/0158

Projekt finansowany przez Islandię, Lichtenstein i Norwegię z Funduszy EOG w ramach Programu Aktywni Obywatele - Fundusz Regionalny